

การผลิตซ้ำทางสังคม และความเหลื่อมล้ำทางการศึกษา ในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้

Social Reproduction and Educational Inequality
in The Three Southern Provinces

โดย: ธิฎาน คอลีหังศ์สกุล วรภาคย์ ไบตรีพันธ์ และเอกสินทร์ สังข์ทอง

สารสังเขป

บทความวิชาการ เรื่อง การผลิตซ้ำทางสังคม และความเหลื่อมล้ำทางการศึกษาในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ มีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์กระบวนการเกิดการผลิตซ้ำทางสังคม (Social reproduction) ที่ส่งผลต่อความเหลื่อมล้ำทางการศึกษาในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ผ่านแนวคิดของ Pierre Bourdieu รวมถึงประเด็นที่เกี่ยวข้อง เช่น ทุนทางสังคม (Social Capital) และทุนทางวัฒนธรรม (Cultural Capital) ผลการวิเคราะห์พบว่า แนวคิดกระบวนการผลิตซ้ำทางสังคมของ Bourdieu ในบริบทพื้นที่ในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้สามารถอธิบายและนำมาใช้ศึกษาความเหลื่อมล้ำทางการศึกษาได้ เนื่องจากในสังคมพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ในปัจจุบันมีหลากหลายปัจจัยที่ทำให้บุคคลสามารถเข้าถึงการศึกษาได้แตกต่างกัน โดยเฉพาะสังคมไทยที่มีการผลิตซ้ำทางสังคมที่ค่อนข้างชัดเจน ความเหลื่อมล้ำทางการศึกษาจึงมีอยู่ทั่ว การใช้แนวคิดนี้ในการวิเคราะห์ปัญหาจะเป็นประโยชน์และเป็นแนวทางในการแก้ไขปัญหาความเหลื่อมล้ำทางการศึกษาในบริบทพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ต่อไปในอนาคต

คำสำคัญ: การผลิตซ้ำทางสังคม การศึกษา ความเหลื่อมล้ำ สามจังหวัดชายแดนภาคใต้

This academic article entitled “Social Reproduction and Educational Inequality in The Three Southern Provinces” aims to investigate social reproduction that impacts educational inequality in the three Southern border provinces through Pierre Bourdieu’s concepts and related issues, such as the Social Capital and Cultural Capital. The results found that Bourdieu’s concept of social reproduction in the context of the three Southern border provinces can be used to explain educational inequality. This is because nowadays, in the three Southern border provinces, many factors cause people to have different access to education, especially in Thai society, where social reproduction is quite explicit. Educational inequality therefore exists everywhere. Using this concept in problem analysis will be beneficial and serve as a guideline for solving the future educational inequality problem in the three Southern border provinces.

Keywords: Social Reproduction, Inequality Education the Three Southern Provinces

บทนำ

ประเทศไทยเผชิญกับความเหลื่อมล้ำมาเป็นระยะเวลาอย่างยาวนาน ตามรายงานของ Credit Suisse รายงานความมั่งคั่งทั่วโลก (Global Wealth Report) แสดงให้เห็นว่ากลุ่มคนที่ร่ำรวยที่สุดในประเทศไทยร้อยละ 1 ครอบครองความมั่งคั่งได้เกือบร้อยละ 67 ของประเทศ (Open Development Thailand, 2560) ความเหลื่อมล้ำทางรายได้ดังกล่าวส่งผลกระทบทำให้เกิดความเหลื่อมล้ำทางการศึกษาเนื่องจากประชาชนอีกจำนวนมากไม่สามารถเข้าถึงทรัพยากรและโอกาสทางการศึกษาได้อย่างเท่าเทียมกัน (Dill & Zambrana, 2020; Broer, M., Bai, Y., & Fonseca, F, 2019) โดยพื้นที่ที่พบว่ามีปัญหาค่อนข้างมากในประเทศไทย คือ พื้นที่ในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ตามรายงานของสำนักงานสถิติแห่งชาติและยูนิเซฟเผยความเหลื่อมล้ำทางการศึกษาของเด็กในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้พบว่า แม่เด็กในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้เกือบทุกคนได้เข้าเรียนระดับชั้นประถมศึกษา แต่เด็กจำนวนมากกลับยังคงขาดทักษะขั้นพื้นฐานที่จำเป็น โดยมีเด็กอายุ 7-8 ปี ในจังหวัดนราธิวาสเพียงร้อยละ 15 เท่านั้นที่มีทักษะการอ่านขั้นพื้นฐาน ซึ่งต่ำมากเมื่อเทียบกับค่าเฉลี่ยของทั้งประเทศซึ่งอยู่ที่ร้อยละ 47 ทั้งนี้ อัตราของเด็กที่มีทักษะการอ่านขั้นพื้นฐานในจังหวัดปัตตานีและยะลา ก็ต่ำเช่นกัน โดยอยู่ที่ร้อยละ 17 และ 27 ตามลำดับ อีกทั้งยังพบว่าเด็กในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ที่ไม่ได้เรียนต่อในระดับมัธยมศึกษา มีสัดส่วนสูงสุดของประเทศไทย ร้อยละ 20 (สำนักงานสถิติแห่งชาติ, 2566) นอกจากนี้ยังพบว่าความเหลื่อมล้ำทางการศึกษาในพื้นที่ 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้นั้นเกิดขึ้นจาก 4 สาเหตุ ดังนี้ 1) ขาดข้อมูลพื้นฐาน (Lack of Basic Information) ไม่มี หรือขาดข้อมูลสภาพการณ์ด้านเด็กเยาวชน และข้อมูลชุมชน ที่จะใช้เป็นข้อมูลใน

การตั้งใจในการทำงาน 2) ขาดการมีส่วนร่วมของผู้นำชุมชน/บุคคลสำคัญในชุมชน และชุมชน: (Lack of Participation of Key Persons and Communities) เมื่อขาดการมีส่วนร่วมของผู้นำชุมชน/บุคคลสำคัญในชุมชน รวมไปถึงประชาชนในชุมชน การดำเนินการใด ๆ ย่อมไม่มีพลัง ที่จะนำไปสู่การเปลี่ยนแปลง 3) ขาดกระบวนการเรียนรู้ และแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน (Lack of Co-Learning and Sharing Process) การเปลี่ยนแปลงใด ๆ จะต้องใช้องค์ความรู้ที่หลากหลาย ซึ่งเกิดขึ้นจากการบูรณาการร่วมกัน แล้วนำความรู้ที่เกิดขึ้นจากการเรียนรู้ร่วมกันไปใช้ในการสร้างความเปลี่ยนแปลง หากขาดซึ่งกระบวนการดังกล่าว ก็ไม่สามารถสร้างองค์ความรู้ร่วมที่จะนำมาใช้ในการสร้างความเปลี่ยนแปลงได้ และ 4) ขาดกลไกในการบริหารจัดการ (Lack of Management Mechanism) เมื่อขาดกลไกในการบริหารจัดการ ก็ยากที่จะจัดการความสัมพันธ์เพื่อการเรียนรู้ และพัฒนางานร่วมกันระหว่างรัฐกับชุมชน รวมไปถึงภาคส่วนที่เกี่ยวข้อง ดังนั้นการทำความเข้าใจถึงสาเหตุที่แท้จริงของความเหลื่อมล้ำทางการศึกษานี้จะสามารถนำไปสู่การแก้ไขปัญหาอย่างมีประสิทธิภาพ และก่อให้เกิดประสิทธิผลได้ จึงจำเป็นต้องมีกรอบทางทฤษฎีที่ครอบคลุมถึงสาเหตุที่แท้จริง รวมถึงแนวทางคร่าว ๆ ที่สามารถนำมาใช้ในการแก้ไขปัญหาได้

กรอบการทำงานอย่างหนึ่งที่ใช้เป็นมุมมองในการวิเคราะห์ความเหลื่อมล้ำคือ กระบวนการผลิตซ้ำทางสังคม (Bourdieu, 1986) กระบวนการนี้นำเสนอข้อมูลเชิงลึกที่มีประโยชน์เกี่ยวกับการคงอยู่ของความไม่เท่าเทียมกันภายในระบบการศึกษา โดยการตรวจสอบว่าโครงสร้างทางสังคมจะสามารถแก้ไขปัญหาความแตกต่างที่มีอยู่ได้อย่างไร ในบทความนี้ ผู้เขียนจะเริ่มนำเสนอถึงสภาพปัญหาความเหลื่อมล้ำ

ทางการศึกษาในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ โดยใช้กระบวนการผลิตซ้ำทางสังคมเข้ามาอธิบายปรากฏการณ์ดังกล่าว ซึ่งมีสาเหตุจากทุนทางสังคมและทุนทางวัฒนธรรมที่ต่างกันอันส่งผลกระทบต่อการศึกษาในระบบการศึกษาในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้

สภาพปัญหาความเหลื่อมล้ำทางการศึกษาในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้

สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ประกอบด้วยจังหวัดปัตตานี ยะลา และนราธิวาส เป็นอีกหนึ่งพื้นที่ที่น่าสนใจเพราะตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันภาพความเหลื่อมล้ำทางการศึกษาที่ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ยังคงอยู่ในขั้นวิกฤติ ดังจะเห็นจากรายงานผลการทดสอบทางการศึกษาแห่งชาติ (O-NET) 3 ปีซ้อนหลังของสถาบันทดสอบทางการศึกษาแห่งชาติ (2564) ซึ่งข้อมูลค่าเฉลี่ยผลการสอบรายจังหวัดของสามจังหวัดชายแดนภาคใต้อยู่ในกลุ่มอ่อนทั้ง 3 ปีซ้อนหลัง โดยตั้งแต่ปีการศึกษา 2562-2564 (อันดับที่ 63-77) เกือบทุกระดับชั้น (สถาบันทดสอบทางการศึกษาแห่งชาติ, 2564) ด้วยพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้เป็นพื้นที่ที่แตกต่างจากท้องถิ่นอื่นๆ ในภูมิภาคของประเทศไทย โดยสิ้นเชิงทั้งในแง่ของความเป็นมาทางประวัติศาสตร์ ศาสนา ภาษา และวัฒนธรรม รวมถึงพื้นที่แห่งนี้ยังมีสถานการณ์ความสงบเกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องมาตั้งแต่ปี พ.ศ.2547 ทำให้บริบทภายนอกของพื้นที่แห่งนี้มีอิทธิพลค่อนข้างมากกับมิติด้านการศึกษา จึงเป็นที่มาของการเขียนบทความนี้เพื่อนำเสนอเป็นอีกหนึ่งมุมมองที่จะสะท้อนให้เห็นถึงปัจจัยบางประการที่เป็นต้นตอของปัญหาความเหลื่อมล้ำทางการศึกษาในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ เพื่อสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นและ

ส่งผลกระทบต่อการศึกษาจนกลายเป็นปัญหาเรื้อรังมานาน

การศึกษาเป็นปัจจัยพื้นฐานของการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชน หากประชาชนภายในประเทศได้รับการศึกษาที่ดีมีคุณภาพหรือสามารถเข้าถึงการศึกษาได้อย่างทั่วถึงก็จะส่งผลให้ประชาชนภายในพื้นที่มีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นได้ อันมาจากการเป็นปัจจัยในการสร้างโอกาสในการทำงานหรือเพิ่ม โอกาสในการหารายได้มากขึ้น ซึ่งจะเป็นปัจจัยพื้นฐานในการพัฒนาประเทศให้เจริญเติบโตต่อไปได้อย่างยั่งยืน (ณัฐวรรธน์ หาญศรี, 2562) จากรายงานของสำนักงานสถิติแห่งชาติและยูนิเซฟดังกล่าวข้างต้น เน้นย้ำถึงพื้นที่ที่พบว่ามีปัญหาค่อนข้างมากในประเทศไทย นั่นคือ พื้นที่ในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ จากการศึกษาสภาพปัญหาและเงื่อนไขที่ทำให้เกิดความเหลื่อมล้ำทางการศึกษาในประเทศไทยโดยเฉพาะพื้นที่ในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ พบว่า มีเงื่อนไขสำคัญ ได้แก่ 1) เงื่อนไขทางเศรษฐกิจ โดยพิจารณาจากความยากจนและสิทธิในการเข้าถึงโอกาสทางการศึกษา ครอบครัวที่มีฐานะยากจนมีโอกาสด้านการศึกษาน้อยกว่าครอบครัวที่มีฐานะร่ำรวย และครอบครัวที่อยู่ในพื้นที่ชนบทมีโอกาสในการเข้าถึงคุณภาพของการศึกษาน้อยกว่าครอบครัวที่อยู่ในเมือง ซึ่งเงื่อนไขดังกล่าวสะท้อนถึงระดับรายได้ ภาวะความขาดแคลนที่เป็นอุปสรรคต่อการเข้าถึงการศึกษา ความไม่เท่าเทียมทางโอกาสและคุณภาพที่มีเหตุมาจากเงื่อนไขเศรษฐกิจและความยากจน 2) เงื่อนไขทางสังคมพิจารณาจากชื่อเสียงของสถานศึกษา การเป็นที่ยอมรับของสถานศึกษา และการมีเครือข่ายทางสังคมของครอบครัว (ธนพล สราญจิตร, 2558) ซึ่งเงื่อนไขทั้งสองเงื่อนไขดังกล่าวสอดคล้องกับแนวคิดเรื่องทุนของ Bourdieu ซึ่งได้แก่ ทุนทางสังคม ทุนทางเศรษฐกิจ และทุนทางวัฒนธรรม ซึ่งส่งผลต่อ

กระบวนการผลิตซ้ำทางสังคม โดยเป็นสาเหตุที่ทำให้เกิดปัญหาความเหลื่อมล้ำทางการศึกษาในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้

การผลิตซ้ำทางสังคม และการศึกษา (Education)

Karl Marx เป็นผู้ริเริ่มแนวความคิดการผลิตซ้ำทางสังคม ที่มองว่าการการผลิตซ้ำทางสังคมเป็นผลมาจากความไม่เท่าเทียมกันในสังคม (Inequality) ทำให้วิถีการผลิต (Mode of Production) ในสังคมถูกแบ่งออกเป็น 2 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มกรรมกร หรือกลุ่มชนชั้นกลางซึ่งได้สถานะทางสังคม หรืออำนาจมาจากหน้าที่การงาน การศึกษา หรือความมั่งมี และกลุ่มกรรมาชีพ หรือกลุ่มชนชั้นแรงงาน ประกอบกับสังคมในระบบทุนนิยมที่บีบบังคับให้เกิดกระบวนการผลิตซ้ำ เพื่อคงรักษาไว้ซึ่งระบบการผลิตที่มี 2 ชั้นตั้งแต่ต้นนั้นมาก็ทำให้สังคมเกิดความไม่เท่าเทียมกันสืบต่อมาอย่างยาวนาน ซึ่งแน่นอนว่าย่อมส่งต่อการดำเนินชีวิตของผู้คนในสังคมอย่างถ้วนหน้า ซึ่ง Bourdieu มองว่าการผลิตซ้ำทางสังคมนี้เองทำให้เกิดปัญหาการศึกษา เขาจึงสนใจศึกษาเรื่องการผลิตซ้ำทางสังคม ผ่านมุมมองการวิเคราะห์เรื่องความเหลื่อมล้ำทางการศึกษา

การทำเข้าใจความเข้าใจเรื่องกระบวนการผลิตซ้ำทางสังคม Bourdieu ได้นำเสนอ และได้ให้ความสำคัญกับทุนทางสังคม และทุนทางวัฒนธรรม ซึ่งเป็นที่มาที่จะทำให้เห็นว่ากระบวนการผลิตซ้ำทางสังคมในแต่ละพื้นที่ หรือแต่ละสังคมนั้นมีความแตกต่างกันอย่างไร

ทฤษฎีการผลิตซ้ำทางสังคม เป็นทฤษฎีเก่าแก่ที่มีมานานที่ค่อย ๆ ฉายภาพจากเพียงตัวอักษร ให้เห็นเป็นปรากฏการณ์ที่ชัดเจนยิ่งขึ้นเรื่อย ๆ เมื่อเวลาผ่านไป ซึ่งเป็นทฤษฎีที่มีความเกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์

ทางสังคมทั้งหมดที่เกิดขึ้นและเกิดขึ้นซ้ำ ๆ ในระบบทุนนิยม ตีติ ภัฏฐาจารย์ (2564) ได้กล่าวถึงทฤษฎีผลิตซ้ำทางสังคมว่าเป็นทฤษฎีที่ทำให้ความมุ่งมั่นของลัทธิ Marxist ชัดเจนมากขึ้น เธอได้กล่าวว่า “ความเข้าใจพื้นฐานของทฤษฎีผลิตซ้ำทางสังคมสามารถกล่าวง่าย ๆ คือกระบวนการทางสังคมใด ๆ ก็ตามที่ทำให้เกิดกำลังแรงงาน ซึ่งแรงงานนั้นก็จะถือเป็นปัจจัยสำคัญในสายพานการผลิตสินค้าในระบบเศรษฐกิจ ตัวอย่างเช่น คนงานคนหนึ่งเข้างานเวลา 07.00 น. และเลิกงานเวลา 17.00น. ช่วงเวลาก่อน 7 โมงเช้าและหลัง 5 โมงเย็นคือช่วงเวลาที่กระบวนการผลิตซ้ำทางสังคมเกิดขึ้น กิจกรรมเหล่านั้นจะเป็นอะไรก็ตามที่ช่วยค้าทุนสนับสนุนให้คนงานมีแรงในการไปทำงานวันต่อไป ไม่ว่าจะเป็นการจัดหาที่อยู่อาศัย การหุงหาข้าวปลาอาหาร หรือแม้แต่การสร้างกำลังใจจากเพื่อนและครอบครัว

หากจะเชื่อมโยงถึงประเด็นการศึกษาในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ก็สามารถอธิบายได้ว่า มีนักเรียนคนหนึ่งต้องเข้าโรงเรียนก่อนเวลา 08.00 น. และเลิกเรียนเวลา 16.30 น. ช่วงเวลาก่อน 08.00 และหลัง 16.30 คือช่วงเวลาที่กระบวนการผลิตซ้ำทางสังคมเกิดขึ้น นักเรียนแต่ละคนมีกิจกรรม ภารกิจที่ต่างกัน ที่ต้องใช้ในการช่วยค้าทุนสนับสนุนให้ตนเองได้มีโอกาสได้ไปโรงเรียนในวันถัดไป ซึ่งหากนักเรียนมาจากครอบครัวที่มีภูมิหลังครอบครัว มีทุนทางสังคม และทุนทางวัฒนธรรมที่สามารถค้าทุนดูแลได้ดี นักเรียนเหล่านี้ย่อมพร้อม และมีโอกาสที่จะไปเรียนในวันถัดไป ในเวลาระหว่างนั้นนักเรียนสามารถใช้เวลาในการเรียนพิเศษเสริม เพื่อเพิ่มพูนความรู้ นอกเหนือจากในห้องเรียนได้ ในทางกลับกันนักเรียนที่ครอบครัวต้องหาเช้ากินค่ำ ในขณะที่ตนเองก็ต้องมีหน้าที่ช่วยค้าทุนครอบครัวอีกทาง เริ่มจากช่วยผู้ปกครองออกทำมาหากิน เช่น การตัดยาง

ตั้งแต่เช้ามีด แล้วจึงสามารถจัดการตัวเองได้ หรือหลังเลิกเรียนที่ต้องช่วยผู้ปกครองทำงานจนถึงค่ากระบวนการผลิตซ้ำทางสังคมในส่วนนี้ทำให้ผู้เรียนในกลุ่มนี้อาจไม่มีโอกาสได้กลับเข้าเรียนอีกในวันถัดไปก็เป็นได้

นักทฤษฎีหลายท่านมักนึกถึงการผลิตซ้ำทางสังคมว่าเกิดขึ้นเพียงในครัวเรือน หรือในครอบครัวของบุคคลใดบุคคลหนึ่งเท่านั้น แต่ทฤษฎีการผลิตซ้ำทางสังคมมองลงไปลึกกว่านั้น กล่าวคือ ทฤษฎีนี้ยังถามคำถามสำคัญที่เลยพ้นไปจากรั้วรอบพื้นที่บ้าน อย่างเช่น นอกจากที่อยู่อาศัยและอาหารการกินแล้ว สังคมหรือชุมชนที่บุคคลนั้น นักเรียนคนนั้นอาศัยอยู่นั้นสามารถเข้าถึงน้ำสะอาดได้อย่างไร ภายในชุมชนมีส่วนสาธารณะให้เด็ก ๆ ได้เข้าไปวิ่งเล่นหรือไม่ แล้วระบบการดูแลสุขภาพแบบไหนที่เปิดโอกาสให้บุคคลเหล่านั้นเข้าถึงได้บ้างสวัสดิการเหล่านั้นต่างหากที่มีส่วนสำคัญอย่างมากในการจุนเจือ ผลิตกำลังแรงงาน และมอบโอกาสทางการศึกษาให้แก่เด็ก ๆ ซึ่งกำลังแรงงาน และเด็ก ๆ เหล่านี้ก็คือปัจจัยใหญ่ ๆ ที่ระบบทุนนิยมพึ่งพิงอยู่ทุกเมื่อเชื่อวัน

สิ่งนี้เป็นสิ่งสำคัญเนื่องจากความเข้าใจที่แตกฉานนั้นจะนำไปสู่ความเข้าใจองค์ประกอบทางสังคมของชนชั้นต่าง ๆ ตั้งแต่รากเหง้าจนถึงการเปลี่ยนแปลงในรูปแบบต่าง ๆ การเปลี่ยนแปลงเหล่านี้ไม่สามารถทำได้ในเชิงนามธรรมและเชิงเหตุผล จึงจำเป็นต้องปฏิบัติให้เห็นเป็นที่ประจักษ์ ด้วยเหตุนี้ทฤษฎีผลิตซ้ำทางสังคมจึงเป็นกรอบแนวคิดที่มีคุณค่าอย่างยิ่งที่จะนำไปใช้ในงานวิจัยทางสังคม แท้จริงแล้วทฤษฎีผลิตซ้ำทางสังคมได้นำเสนอกรอบสำหรับชิ้นงานทางสังคมวิทยา การเมือง เศรษฐกิจที่มีคุณภาพ โดยแสดงให้เห็นว่าการกดขี่จำกัดอำนาจแรงงาน จำกัดโอกาสในการเรียนรู้ได้อย่างไร

ทุนทางสังคม

ทุนทางสังคมหรือ Social Capital นั้นได้ปรากฏขึ้นครั้งแรกในการอภิปรายของ Lyda Judson Hanifan (1920) ในหนังสือ Rural School Community Centers ซึ่งได้อธิบายถึงปรากฏการณ์ต่าง ๆ ที่สามารถพบเห็นได้ในชีวิตประจำวันของคน เช่น สิ่งเกี่ยวกับการสร้างภาพลักษณ์ที่ดี (Good Will) การสร้างมิตรภาพ (Fellowship) ความเห็นอกเห็นใจ (Sympathy) และการติดต่อสัมพันธ์กันทางสังคม (Social Relationships) ระหว่างบุคคล ครอบครัว และเครือญาติ อันทำให้เกิดหน่วยงานทางสังคมขึ้นมา การสร้างทุนทางสังคมขึ้นในชุมชนจะต้องมีการสะสมทุนก่อน กล่าวคือ คนในชุมชนต้องมีมิตรภาพที่ดีต่อกัน และต้องเป็นส่วนหนึ่งของกลุ่มซึ่งมีขนาดใหญ่กว่าครอบครัว พร้อมทั้งต้องมีการติดต่อสัมพันธ์อันญาติมิตรกับเพื่อนบ้าน ทุนทางสังคมจึงมีการสะสมขึ้นมา ซึ่งความสัมพันธ์ทางสังคมดังกล่าวจะช่วยให้คนบรรลุถึงความต้องการทางสังคมตามที่ตนเองต้องการ และยังสนับสนุนให้ทุนทางสังคมเกิดศักยภาพที่เพียงพอต่อการปรับปรุงการดำเนินชีวิตของคนทั้งชุมชนให้ดีขึ้นได้ในลักษณะนี้โดยภาพรวมแล้วชุมชนจะได้รับประโยชน์จากความร่วมมือของสมาชิกทุกคนในขณะที่สมาชิกเองก็ได้รับประโยชน์จากการคบหาสมาคมกัน อันจะนำมาซึ่งมิตรภาพ ความช่วยเหลือเกื้อกูล และความเห็นอกเห็นใจกัน

ทุนทางสังคมนำมาซึ่งความสัมพันธ์ และความเชื่อมโยงทางสังคมของแต่ละบุคคล รวมถึงครอบครัว เพื่อน เพื่อนร่วมงาน และคนรอบข้าง (Gilleard, 2020) ซึ่งไม่ได้เกี่ยวกับปริมาณของการเชื่อมต่อเท่านั้น แต่ยังรวมถึงคุณภาพของการเชื่อมต่อเหล่านั้นและทรัพยากรที่พวกเขาสามารถให้ได้ เช่น ข้อมูล การสนับสนุน และการเข้าถึงโอกาส ทุนทางสังคมที่แข็งแกร่งสามารถเพิ่มความคล่องตัวทางสังคมและความได้เปรียบในด้านต่าง ๆ ของชีวิต (Gilleard, 2020)

ทุนทางวัฒนธรรม

นักวิชาการด้านวัฒนธรรม Storey (1999) ศึกษาว่าทุนทางวัฒนธรรมเป็นการสะสมของความรู้ ความคุ้นเคย และความรู้สึกร่วมของแต่ละบุคคลในเรื่องภูมิหลังครอบครัว การลงทุนทางด้านการศึกษา และสถานภาพทางสังคมซึ่งส่งผลต่อความสำเร็จในชีวิตที่แตกต่างกัน ทุนทางวัฒนธรรมของแต่ละบุคคลสะสมมาจะมีอิทธิพลต่อพื้นฐานการรับรู้วัฒนธรรมที่ครอบงำหรือ อำนาจที่มีอิทธิพลในสังคมว่าเป็นเรื่องธรรมดา

ทุนทางวัฒนธรรมครอบคลุมถึงความรู้ ทักษะ การศึกษา และประสบการณ์ทางวัฒนธรรม (Doop, 2015; Gilleard, 2020) ในระบบโรงเรียน ทุนทางวัฒนธรรมของครอบครัวยังมีอิทธิพลต่อพฤติกรรมของบุตรหลานในโรงเรียน ผู้ปกครองใช้ความรู้และประสบการณ์เพื่อให้ได้ผลลัพธ์ที่ต้องการ ตัวอย่างเช่น Weininger and Lareau (2007) รายงานการศึกษาเด็กชนชั้นแรงงานและชนชั้นกลางจำนวน 88 คนว่า พบว่า เด็กที่พ่อแม่เป็นบุคคลชนชั้นกลางมีแนวโน้มที่จะใช้เหตุผลในการเลี้ยงดูลูกมากกว่าพ่อแม่ที่เป็นบุคคลชนชั้นแรงงาน พ่อแม่ชนชั้นกลางไม่ใช่แค่บอกคำสั่งเท่านั้น แต่เพื่อกระตุ้นให้พวกเขามีส่วนร่วมในการสนทนาที่ผ่านความคิดเชิงเหตุและผล เป็นผลให้นักเรียนชนชั้นกลางได้รับการพัฒนาทักษะที่มีประสิทธิภาพตั้งแต่เนิ่น ๆ ซึ่งช่วยให้พวกเขาสามารถสร้างความสัมพันธ์กับครูและเพื่อนในโรงเรียนได้ดีกว่า โดย Bourdieu ได้แบ่งทุนทางวัฒนธรรมเป็น 3 รูปแบบ ได้แก่ 1) ทุนที่มีอยู่ในตัวตน (Embodied Form) 2) ทุนที่อยู่ในรูปของวัตถุ (Objectified Form) และ 3) ทุนที่อยู่ในรูปแบบสถาบัน (Institutionalized State) ซึ่งมีรายละเอียดโดยสังเขป ดังนี้

1) ทุนวัฒนธรรมที่มีอยู่ในตัวตน เป็นสมรรถนะด้านวัฒนธรรมที่มีอยู่ในตัวตน ได้แก่ การแสดงออก

ของร่างกายและจิตใจ เป็นทุนที่อยู่ในระดับอุปนิสัย ต้องใช้ระยะเวลาในการก่อตัวเป็นรูปเป็นร่างผ่านทางกระบวนการขัดเกลาทางสังคมซึ่งทำหน้าที่ถ่ายทอดความคิด ทัศนคติ และค่านิยมซึ่งมีผลต่อการทำความเข้าใจ หรือการรับรู้ของรสนิยมต่าง ๆ เช่น ศิลปะการใช้ชีวิต การเปลี่ยนรูปทุนวัฒนธรรมที่มีอยู่ในตัวตน ต้องอาศัย เวลา สังคม ชนชั้นทางสังคม (วินัย บุญลือ, 2545) ซึ่งมีความหมายใกล้เคียงกับคำว่า “Habitus” (ฮาบิตัส) แต่ Bourdieu ได้ยกตัวอย่างถึงความแตกต่างกันความแตกต่างระหว่าง “Habitus” (ฮาบิตัส) กับ embodied form ซึ่งสามารถอธิบายให้เข้าใจได้ดังนี้ หากบุคคลคนหนึ่งมีความรักในความรู้ของวิชาปรัชญา ทำให้เขาสนใจที่จะเสาะแสวงหาหนังสือปรัชญามาอ่าน สมรรถนะทางวัฒนธรรมเช่นนี้เรียกว่า “Habitus” แต่หากว่าความรู้ปรัชญาดังกล่าวทำให้เขามีชื่อเสียงสามารถไปออกรายการโทรทัศน์ประเภท “แฟนพันธุ์แท้” หรือไปเป็นนักเขียนคอลัมน์ในนิตยสารทำให้มีรายได้ในช่วงเวลานี้ สมรรถนะดังกล่าวได้คลี่คลาย กลายเป็นทุนวัฒนธรรมแบบ embodied form แล้ว หากจะเทียบเคียงกับแนวคิดเรื่อง “มูลค่า” ของมาร์กซ์ ก็อาจจะสรุปได้ว่า Habitus นั้นเปรียบเสมือนมูลค่าใช้สอยของบุคคล (use value) แต่ “ทุนวัฒนธรรมแบบ embodied form” เปรียบเสมือน มูลค่าแลกเปลี่ยน (exchange value) นั่นเอง ทุนที่เป็นฮาบิตัส ได้แก่ การแสดงออกของร่างกายและจิตใจ มักปรากฏในชีวิตทางวัฒนธรรม และต้องใช้เวลาในการก่อตัวเป็นรูปเป็นร่างทุนแบบนี้สามารถเปลี่ยนความมั่งคั่งภายนอกให้กลายเป็นทุน ที่อยู่ในตัวคนได้ (กาญจนา แก้วเทพ และสมสุข หินวิมาน, 2551)

2) ทุนวัฒนธรรมที่อยู่ในรูปของวัตถุ เป็นทุนทางวัฒนธรรมที่แสดงออกให้เห็นในรูปของวัตถุสิ่งของหรือสิ่งของ เช่น รูปภาพ งานเขียน หนังสือ พจนานุกรม อนุสาวรีย์ เครื่องมือ เครื่องจักร ฯลฯ วัตถุเหล่านี้เป็น

รูปแบบหนึ่งของการแบ่งปันความหมายทางวัฒนธรรม ที่ถูกกำหนดโดยผู้ผลิตวัฒนธรรมหรือแนวคิดของผู้คนส่วนใหญ่ในสังคม (วินัย บุญลือ, 2545)

3) ทุนวัฒนธรรมที่อยู่ในรูปแบบของสถาบัน คือ การอ้างอิงถึงคุณสมบัติเบื้องต้นของทุนทางวัฒนธรรม ในลักษณะการรับประกันโดยแสดงออกในรูปของประกาศนียบัตร หนังสือรับรอง และการสอบวัดคุณสมบัติ ซึ่งปรากฏชัดอยู่ในสถาบัน เช่น สถาบันการศึกษา ทุนแบบนี้ได้สร้างความแตกต่าง ระหว่างความรู้ที่เป็นทางการที่ได้รับการรับรองความสามารถ กับความรู้ทางวัฒนธรรมแบบธรรมดา

Bourdieu เห็นว่าทุนทางวัฒนธรรม ทุนทางสังคม ในที่สุดจะถูกแปรเปลี่ยนเป็นทุนทางเศรษฐกิจ ทั้งหมด ตัวอย่างเช่น ค่าใช้จ่ายในการเล่าเรียน (ทุนทางเศรษฐกิจ) จะนำไปสู่การได้รับการยอมรับทางวิชาชีพ (เป็นทุนทางวัฒนธรรม) และจะถูกแปรเปลี่ยนเป็นทุนทางเศรษฐกิจ โดยการมีงานทำตามความต้องการของตลาดในที่สุด (ณัฐธิดา เย็นบำรุง, 2558)

ทุนทางเศรษฐกิจ (Economic capital)

ทุนทางเศรษฐกิจ หมายถึง การครอบครองทางเศรษฐกิจที่ช่วยเพิ่มความสามารถของผู้กระทำในสังคม ขณะเดียวกันก็สามารถเปลี่ยนรูปไปเป็น “เงิน” ได้อย่างตรงไปตรงมาและทันทีทันใด และอาจถูกทำให้อยู่ในรูปของสิทธิในทรัพย์สิน (สุภาวงศ์ จันทวานิช, 2554) ดังนั้นทุนทางเศรษฐกิจจึงเป็นทรัพย์สินที่สะสมเอาไว้ เงินทอง สิ่งของที่มีราคา เช่น ที่ดิน อาคาร บ้านเรือน เครื่องเพชร รถยนต์ หุ่น เป็นต้น รูปแบบของทุนประเภทนี้จะดำเนินงานอยู่ในระบบเศรษฐกิจที่สามารถโยกย้ายไประบบอื่น ๆ ได้ ทุนประเภทนี้เป็นรูปแบบของทุนที่สามารถคิดคำนวณเป็นปริมาณที่แน่นอนได้ และมีรูปแบบที่ตายตัว จากการศึกษาเรื่องทุนทางเศรษฐกิจกับความเหลื่อมล้ำทางการศึกษา

ของ ธนกร วรพิทักษานนท์ (2022) พบว่า ผู้วิจัยสามารถจำแนกกรณีศึกษา นักเรียนและครอบครัวผ่านความต่างในลักษณะทุนทางเศรษฐกิจได้สี่ลักษณะ ดังนี้ 1) กรณีศึกษา ในครอบครัวมีฐานะปานกลางแบบมีเงินทุนเก็บไม่มาก 2) กรณีศึกษาที่ในครอบครัวมีฐานะปานกลางแบบไม่มีเงินทุนเก็บ 3) กรณีศึกษาในครอบครัวที่มีหนี้สิน และ 4) กรณีศึกษาในครอบครัวที่หาเช้ากินค่ำ โดยกรณีศึกษานักเรียนในลักษณะที่สอง สาม และสี่จะมีการต่อรองกับทุนทางเศรษฐกิจของครอบครัวโดยต้องทำงานเสริมเพื่อหารายได้สนับสนุนครอบครัวและสะสมทุนเพื่อการศึกษาต่อของตนเอง ในขณะที่กรณีศึกษานักเรียนลักษณะที่หนึ่งจะมีเงินทุนของครอบครัวสนับสนุนการศึกษาแต่ไม่มากพอกับการใช้จ่ายเพื่อเพิ่มโอกาสทางการศึกษา และพบว่า กรณีศึกษาลักษณะที่สามและสี่จะตัดสินใจออกจากระบบการศึกษาชั่วคราวเพื่อไปหารายได้สร้างความพร้อมในทุนหรือเพื่อส่งต่อโอกาสการศึกษาต่อให้แก่ตัวแทนของครอบครัวแทน โดยกรณีศึกษาทั้งหมดนี้มีข้อจำกัดของการตัดสินใจในการศึกษาต่อที่ต้องขึ้นกับความพร้อมในทุนทางเศรษฐกิจเป็นหลัก ประสบปัญหาในความพร้อมของทุนที่ส่งผลต่อโอกาสในการศึกษาต่อระดับที่สูงขึ้น

สรุปทฤษฎีการผลิตซ้ำทางสังคม (Social Reproduction Theory)

Pierre Bourdieu นิยามการผลิตซ้ำทางสังคมว่าเป็นกรอบทางทฤษฎีในการวิเคราะห์บทบาทของโรงเรียนหรือหน่วยงานทางสังคมอื่น ๆ ในการคงอยู่ของวัฒนธรรมที่โดดเด่น ตามทฤษฎีของผู้ถูกกดขี่ Bourdieu ใช้ทฤษฎีทุนเพื่อกำหนดรูปแบบทุนสามรูปแบบ ได้แก่ ทุนทางเศรษฐกิจ ทุนทางสังคมและทุนทางวัฒนธรรมที่มีอิทธิพลต่อการที่ชนชั้นล่างถูกกดขี่และวิธีที่ชนชั้นสูงยังคงเติบโตต่อไป (ณัชชา ศิริธนาร,

2561) ในการประยุกต์ใช้ทฤษฎีของ Bourdieu กับ การศึกษาระดับอุดมศึกษา St. John และ Paulsen (2001) กำหนดทุนทางเศรษฐกิจว่าเป็นวิธีการทางการเงินของชนชั้นทางสังคม ทุนเชิงสัญลักษณ์หรือสถานะทางสังคมที่แสดงด้วยสัญลักษณ์สถานะ เช่น ตำแหน่งในอาชีพการงานระดับสูงในสังคม เป็นต้น

Bourdieu and Passeron (1990) ได้ให้เหตุผลที่ค่อนข้างน่าสนใจสำหรับทฤษฎีผลิตซ้ำทางสังคมนี้เพื่อเจาะลึกถึงความสัมพันธ์โดยตรงระหว่างความเข้าใจเชิงปรัชญากับโครงสร้างจริงทางสังคม Bourdieu และ Passeron ได้ให้เหตุผลหลายประการที่สนับสนุนสมมติฐานที่ว่าโรงเรียนและการสอนเป็นวิธีการหลักในการทำให้การแบ่งชนชั้นเห็นเป็นภาพที่ชัดเจนขึ้น เช่น การจัดการวัดผลประเมินผล หรือการใช้ภาษาทางวิชาการ เป็นต้น

การวัดผลประเมินผลโดยวิธีการสอบ ในทางทฤษฎีผลิตซ้ำทางสังคมมักใช้เพื่อแสดงอำนาจทางสังคมเหนือนักเรียนที่ด้อยโอกาส นอกจากนี้ยังใช้จำแนกนักเรียนจากชนชั้นล่างจากการความความสำเร็จในการเข้าศึกษาต่อในระดับอุดมศึกษา นอกจากนี้ นักเรียนที่มีสถานะทางสังคมที่ต่ำกว่ามักจะ “จำกัดตนเอง” โดยเลือกที่จะไม่เรียนในมหาวิทยาลัยหลังจากได้คะแนนสอบเข้าต่ำ

ระบบการศึกษาในสหรัฐฯ และโดยเฉพาะอย่างยิ่งระบบการศึกษาระดับอุดมศึกษาให้สิทธิพิเศษแก่กลุ่มคนบางกลุ่มอย่างชัดเจน (Serna, 2017) กลุ่มคนเหล่านี้มักมีแนวโน้มที่มีภูมิหลังค่อนข้างเหมือนกันในแง่ของทุนทางสังคมและภูมิหลังทางสังคม กล่าวอีกนัยหนึ่ง คือ การเข้าเรียนในมหาวิทยาลัยมักจะประกอบด้วยบุคคลที่สามารถเข้าถึงโครงสร้างทางสังคมเศรษฐกิจได้ง่าย

เมื่อพิจารณาตามเนื้อความทางทฤษฎีพบว่า ทฤษฎีผลิตซ้ำทางสังคมระบุว่าการศึกษาเป็นหนึ่งใน

สาเหตุที่ทำให้เกิดการแบ่งชนชั้นและลำดับชั้นอำนาจที่สร้างขึ้นโดยวัฒนธรรมทุนนิยม และทำหน้าที่เพียงเพื่อรักษาค่านิยมและอุดมคติของความมั่งคั่งและสังคมที่มีชนชั้นเป็นหลัก Gewirtz and Alan (2003) เสนอว่า ทฤษฎีผลิตซ้ำทางสังคมมีการพัฒนาเป็นทฤษฎี โดยเปลี่ยนจากกระบวนการทัศน์แบบหลังปฏิฐานนิยมไปสู่รูปหลังโครงสร้างนิยม แนวทางใหม่นี้พยายามที่จะ “แกะ” ทฤษฎีผลิตซ้ำทางสังคมและใช้เพื่อวิเคราะห์ความสัมพันธ์ของโรงเรียนและชั้นเรียนให้เกิดผล และประสิทธิภาพมากที่สุด นักเรียนถูกกำหนดเพื่อศึกษาด้วยตัวแปรหลายชนิดไม่เพียงแต่ศึกษาความสัมพันธ์ของการแบ่งแยกทางชนชั้น แต่ยังศึกษาความแตกต่างทาง เชื้อชาติ เพศ ความทุพพลภาพ และความสามารถ” (Gewirtz and Alan, 2003) ภายใต้เงื่อนไขใหม่ของการผลิตซ้ำทางสังคม โดยโรงเรียน และสถาบันการศึกษาจะต้องสามารถให้บริการได้หลากหลายวัตถุประสงค์ การที่ยังปรากฏช่องว่างของความไม่เท่าเทียมในทุกระดับบ่งชี้ว่าการศึกษายังคงไม่สามารถทำให้ทุกคนเท่าเทียมกันได้ แต่ก็มีบางกรณีที่โรงเรียนสามารถเป็นเครื่องมือในการสร้างความยุติธรรมทางสังคมได้

ผลพวงจากกระบวนการผลิตซ้ำทางสังคมที่ส่งผลให้เกิดความเหลื่อมล้ำทางการศึกษาในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้

เมื่อทุนทางสังคม และทุนทางวัฒนธรรมของคนในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้มีความแตกต่างจากคนในพื้นที่อื่น อันเนื่องมาจากปัจจัยหลายประการยังผลให้กระบวนการผลิตซ้ำทางสังคมมีความแตกต่างตามไปด้วย หากความแตกต่างนี้มีช่องว่างมากเกินไปก็จะทำให้เกิดปัญหาตามมาอีกหลายประการ หนึ่งในนั้นคือช่องว่างของการศึกษา หรือเกิดความเหลื่อมล้ำทางการศึกษานั้นเอง ปัญหานี้เกิดขึ้นเมื่อเด็ก ๆ ไม่

นอกจากนี้สภาพสังคมดั้งเดิมที่เปลี่ยนไปจากวิถีวนาการทางสังคมที่บิบบันให้สังคมดั้งเดิมกลายเป็นสังคมเมืองที่จำเป็นต้องพึ่งเงินมากขึ้น ทำให้เกิดปัญหาความยากจนและปัญหาครอบครัวตามมา ยิ่งไปกว่านั้นประชากรในพื้นที่ส่วนใหญ่อยู่กันเป็นครอบครัวใหญ่ มีสมาชิกในครอบครัวค่อนข้างมาก จึงน่าจะเป็นเรื่องยากที่จะทำให้การดูแลสมาชิกในครอบครัวเกิดความทั่วถึง

สามารถเข้าถึง “โอกาสทางการศึกษา” ซึ่งเริ่มต้นจากโอกาสที่จะได้เข้าในระบบการศึกษา โอกาสได้ศึกษาในสถานศึกษาที่พร้อม รวมถึงโอกาสที่จะได้รับการจัดสรรทรัพยากรที่เหมาะสม เป็นต้น

ในงานวิจัยหลายชิ้น พบว่า ความเหลื่อมล้ำทางการศึกษาของเด็กในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้เริ่มตั้งแต่ชั้นปฐมวัย ถึงชั้นมัธยมศึกษาในประเทศไทยค่อนข้างน่าเป็นห่วง โดยข้อจำกัดหลาย ๆ อย่างที่ยังไม่ถูกแก้ไขทำให้การจัดสรรงบประมาณการกระจายทรัพยากร และการบริหารจัดการจากส่วนกลางทำได้ไม่ทั่วถึง ความยืดหยุ่นขาดการศึกษาบริบทที่มีความแตกต่างกันจากพื้นที่อื่น ทำให้เด็กหลายคนไม่สามารถเข้าถึงการศึกษาขั้นพื้นฐาน เพราะอยู่ห่างไกลจากพื้นที่บริการ (Sungkaew, Phookpan and Inchan, 2020) จึงอาจกล่าวได้ว่าการเข้าถึงการศึกษาถือเป็นส่วนสำคัญในการสร้างความเสมอภาคทางการศึกษาให้กับเด็กที่อยู่ในพื้นที่ห่างไกล เนื่องด้วยการเข้าถึงทรัพยากรของโรงเรียนที่อยู่ในพื้นที่ห่างไกลค่อนข้างมีจำกัด ส่งผลให้มาตรฐานการศึกษาของเด็กที่อยู่ในโรงเรียนในพื้นที่ห่างไกลต่ำกว่าเกณฑ์ ทำให้เกิดช่องว่างทางการศึกษาระหว่างเด็กนักเรียนสองกลุ่ม (Muensu, & Vittayakorn, 2019)

นอกจากข้อจำกัดด้านพื้นที่ที่อยู่อาศัยแล้วอยู่แล้วยังพบว่าปัจจัยด้านเศรษฐกิจมีผลไม่น้อยกว่ากันที่ส่งผลกระทบต่อกระบวนการเข้าถึงด้านการศึกษาของเด็กในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ เด็กหลายคนต้องเข้า - ออกโรงเรียนกลางคัน เนื่องด้วยพ่อแม่ย้ายถิ่นไปทำงานต่างพื้นที่ เพราะไม่มีความเสถียรด้านการเงินในครอบครัว เด็กหลายคนต้องย้ายตามพ่อแม่ทั้งที่ยังเรียนไม่จบหลักสูตร ทำให้การเข้าถึงการศึกษาขั้นพื้นฐานของเด็กขาดความต่อเนื่อง (Thammasaengadipha, Kuama, 2019) เด็กได้รับการพัฒนาไม่สมวัย และหลายครั้งที่เด็กไม่สามารถเรียนต่อในระดับชั้นเรียนเดิมในทันที เนื่องจากการเข้ามาเรียนกลางคัน ต้องกลับเริ่มนับชั้นเรียนเดิมในปีถัดไป ทำให้เด็กเสียทั้งเวลา และโอกาสในการเรียน ประกอบงานวิจัยบางส่วนที่พบว่า อีกหนึ่งอุปสรรค

หลักของการที่เด็กไม่ได้เข้ารับการศึกษาก็ประการคือ การช่วยเหลือทางการศึกษาที่ไม่ที่ครอบคลุม เนื่องจากระบบและกลไกการบริหารและจัดสรรงบประมาณที่ไม่เป็นธรรม เกิดช่องว่างระหว่างงบประมาณต้นทาง และผู้รับการจัดสรรปลายทางหน่วยงานที่กำกับดูแล หน่วยงานต้นสังกัดของสถานศึกษานั้น ๆ จึงจำเป็นต้องให้การลงทุนทางการศึกษาอย่างเป็นธรรม จะเป็นการเพิ่มโอกาสทางการศึกษาให้กับเด็กที่ยากจนหรือขาดความพร้อมทางด้านเศรษฐกิจ (Compan, 2020)

นอกจากนี้สภาพสังคมดั้งเดิมที่เปลี่ยนไปจากวิวัฒนาการทางสังคมที่บีบคั้นให้สังคมดั้งเดิมกลายเป็นสังคมเมืองที่จำเป็นต้องพึ่งเงินมากขึ้น ทำให้เกิดปัญหาความยากจนและปัญหาครอบครัวตามมา ยิ่งไปกว่านั้นประชากรในพื้นที่ส่วนใหญ่อยู่กันเป็นครอบครัวใหญ่มีสมาชิกในครอบครัวค่อนข้างมากจึงน่าจะเป็นเรื่องที่ยากที่จะทำให้การดูแลสมาชิกในครอบครัวเกิดความทั่วถึง เพราะพ่อแม่ต้องพยายามดิ้นรนหารายได้มาจุนเจือครอบครัวทำให้เวลาในการเอาใจใส่ด้านการเรียนของลูกน้อยลง รายงานการศึกษาหลายชิ้นระบุว่าพ่อแม่ ผู้ปกครองเป็นหนึ่งในผู้กำหนดทิศทางของผลลัพธ์ของการผลิตซ้ำทางสังคมที่จะเกิดต่อเด็ก ๆ ทั้งในด้านการเป็นอยู่ในสังคม และในด้านการศึกษา (Hogan, 2017; Campbell, 2012) ทูทางวัฒนธรรมของครอบครัวมีอิทธิพลต่อความสำเร็จของเด็กในโรงเรียน เด็กที่มีภูมิหลังทางเศรษฐกิจและสังคมดึกดำ มีแนวโน้มที่จะเรียนได้ดึกดำเด็กที่มีรายได้น้อย (Tzanakis, 2011) การศึกษาของ Irwin (2009) เกี่ยวกับอิทธิพลของผู้ปกครองต่อความสำเร็จของนักเรียน พบว่าเด็กจากชนชั้นสูงมีผลการเรียนดีกว่าเด็กที่มีรายได้น้อย ข้อมูลนี้แสดงให้เห็นว่าเด็กได้สัมผัสการเลี้ยงดูของชนชั้นกลางมีแนวโน้มที่จะทำได้ดีกว่าในโรงเรียนเนื่องจากทุนทางวัฒนธรรม

ของผู้ปกครอง อีกทั้งนักเรียนบางส่วนที่โตพอที่จะทำงานได้ก็ต้องช่วยครอบครัวหารายได้จึงเป็นธรรมดาที่นักเรียนย่อมเกิดความเหนื่อยล้าและมีเวลาให้กับการเรียนรู้ค่อนข้างน้อยหรือแทบไม่มีเลยเมื่อไม่อยู่ที่โรงเรียน และเป็นสาเหตุสำคัญที่ส่งผลให้นักเรียนขาดความพร้อมในการเรียนในที่สุด (ศราวุธ สุวรรณวรบุญ และธีร หฤทัยธนาสันต์, 2562)

นอกจากนี้ Sullivan (2002) ยังสนับสนุนว่าทุนทางวัฒนธรรมของครอบครัวมีอิทธิพลต่อพัฒนาการของเด็ก อิทธิพลทางวัฒนธรรมควรสม่ำเสมอเพื่อส่งผลต่อการดำเนินชีวิตของเด็ก ดังนั้น กรอบความสัมพันธ์ทางสังคมของ Bourdieu ทำให้เราเชื่อว่าชนชั้นทางสังคมมีอิทธิพลต่อโอกาสทางการศึกษารวมถึงผลการเรียนของเด็ก ผลกระทบนี้ขึ้นอยู่กับการผสมผสานระหว่างความสามารถทางสติปัญญาของเด็ก และทุนดั้งเดิมของผู้ปกครอง ดังนั้นเพื่อให้เด็กได้มีชีวิตที่ดี รวมถึงสามารถเข้าถึงการศึกษาที่ดี และมีคุณภาพจึงจำเป็นที่ทั้งสองปัจจัยนี้ควรดำเนินไปในทิศทางเดียวกัน

ข้างต้นล้วนเป็นปรากฏการณ์ที่อยู่ในกระบวนการผลิตซ้ำทางสังคมในบริบทพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ทั้งสิ้น ซึ่งสอดคล้องกับที่ตีติภฏภฏาจารย์ (2564) ได้วิเคราะห์ และอธิบายกระบวนการผลิตซ้ำทางสังคมตามแนวทางของ Bourdieu รวมถึงการกล่าวถึงทุนทางสังคม และทุนทางวัฒนธรรมตามที่ผู้เขียนได้กล่าวข้างต้น จากสิ่งที่ Bourdieu พยายามนำเสนออยู่ตลอดว่า นักวิชาการควรให้ความสำคัญกับการนำแนวคิดเรื่องทุนทางสังคม และทุนทางวัฒนธรรม ที่ก่อให้เกิดกระบวนการผลิตซ้ำในสังคมจนส่งผลให้เกิดความเหลื่อมล้ำทางการศึกษาขึ้นที่มีความเป็นนามธรรม ทำให้การนิยามเป็นสิ่งที่ทำได้ยาก แต่นักวิชาการ โดยเฉพาะผู้ที่คลุกคลีกับปัญหาในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้จริง ๆ ควรพยายามศึกษา

และอธิบายให้ได้ว่า สิ่งเหล่านั้น ในบริบทพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้มีลักษณะอย่างไร อันจะนำไปสู่การลดความเหลื่อมล้ำในสังคมได้ ยิ่งไปกว่านั้นหากประเทศไทย และในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ยอมรับการเปิดกว้างในส่วนของกรอบการเรียนรู้ในหลากหลายรูปแบบ โดยไม่มองว่าการเรียนในระบบการศึกษาขั้นพื้นฐานที่จะต้องจำกัดอยู่เพียงในโรงเรียนเท่านั้นที่ได้รับการยอมรับ จึงจะสามารถเข้าสู่อการเรียนขั้นสูง หรือแม้แต่การประกอบอาชีพที่ต้องใช้วุฒิการศึกษาจากการศึกษาขั้นพื้นฐาน ดังนั้นจะดีกว่าหรือไม่ หากเราในฐานะนักวิชาการไทย สนับสนุนการศึกษารูปแบบอื่น ๆ เพื่อให้เด็กไทยสามารถเข้าถึงการศึกษาได้อย่างทั่วถึง เช่น การเรียนรู้ด้วยตนเอง (Self study) การเรียนแบบ Home school หรือการสอบเทียบในรูปแบบอื่น ๆ ที่เราพบเจอได้ในปัจจุบัน สิ่งเหล่านี้น่าจะสอดคล้องกับแนวคิดของ Bourdieu ในส่วนของการรับรู้และการปลูกฝังภาพของการศึกษาในประเทศไทยที่ Bourdieu มองว่าการศึกษาเป็นสิ่งที่ทุกคนควรจะเข้าถึงได้อย่างทั่วถึง ซึ่งผู้เขียนมองว่าสิ่งเหล่านี้น่าจะช่วยลดความเหลื่อมล้ำทางการศึกษาในสังคมไทยได้ เพื่อนำไปสู่การสร้างสังคมที่น่าอยู่และเอื้ออาทรต่อกัน

จากนโยบายสู่การปฏิบัติ

การตระหนักถึงบทบาทของกระบวนการผลิตซ้ำทางสังคมเพื่อใช้ในการทำความเข้าใจความเหลื่อมล้ำทางการศึกษามีผลต่อการนำเสนอนโยบายจนถึงการนำนโยบายสู่การปฏิบัติ (Ikpur, 2018) นักวิชาการอย่าง Michael (2013) ได้ทำการศึกษาวานโยบายและสถาบันต่าง ๆ (รวมถึงโรงเรียน) มีบทบาทในการสร้างความไม่เท่าเทียมทางสังคมอย่างไรได้บ้าง ประเทศจำเป็นต้องอย่างยิ่งที่ต้องมีนโยบายที่ดี และครอบคลุมเพื่อให้แน่ใจว่าการจัดสรรเงินทุน รวมถึง

การกระจายทรัพยากรสำหรับโรงเรียนอย่างเท่าเทียมกันมากขึ้น โดยพยายามดำเนินนโยบายให้มีความชัดเจน ว่าเป้าประสงค์ของนโยบายคืออะไร ใครคือกลุ่มเป้าหมายของนโยบายหน่วยงานใดเป็นผู้รับผิดชอบในการนำนโยบายมาปฏิบัติ เพื่อจัดการกับความไม่เท่าเทียมกันของทรัพยากร Ikpur (2018) ได้ตั้งข้อสังเกตว่ารัฐบาลจำเป็นต้องออกนโยบายที่ดีเพื่อยกระดับการศึกษาที่มีคุณภาพสำหรับพลเมืองของตน ควรใช้กลยุทธ์การดำเนินนโยบายที่มีประสิทธิภาพเพื่อช่วยลดผลกระทบของการเลือกปฏิบัติและอคติภายในโรงเรียน ดังนั้นผู้กำหนดนโยบายควรประเมินการใช้การทดสอบที่ได้มาตรฐานในการพิจารณาการรับนักเรียนเข้าเรียน โดยพิจารณาถึงทางเลือกอื่นเพื่อวัดผลสัมฤทธิ์ของนักเรียน ในทำนองเดียวกัน ความพยายามอย่างต่อเนื่องในการส่งเสริมสภาพแวดล้อมการเรียนรู้ที่หลากหลายถือเป็นสิ่งสำคัญในการต่อสู้กับความไม่เท่าเทียม

สำหรับในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ รัฐบาลร่วมกับกองทุนเพื่อความเสมอภาคทางการศึกษา (กสศ.) และภาคีหลายภาคส่วนได้ริเริ่มโครงการเพื่อแก้ปัญหาความเหลื่อมล้ำทางการศึกษาในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ อันได้แก่ 1) หลักประกันการเข้าถึงโอกาสการศึกษา โดยพัฒนาโครงการจัดสรรเงินอุดหนุนแบบมีเงื่อนไขหรือ‘ทุนเสมอภาค’ เพื่อให้เกิดระบบช่วยเหลือเด็กและเยาวชนที่ขาดแคลนทุนทรัพย์และด้อยโอกาส สามารถเข้าถึงโอกาสทางการศึกษาและคงอยู่ในระบบการศึกษาตั้งแต่อนุบาลจนจบการศึกษาภาคบังคับ (ม.3) โดยในพื้นที่ 3 จังหวัดชายแดนใต้ มีจำนวนนักเรียนทุนเสมอภาคจำนวน 123,309 คน 2) “โครงการแก้ปัญหาความเหลื่อมล้ำทางการศึกษา 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้” เพื่อสร้างโอกาสการศึกษาระดับสูง เพื่อหลุดพ้นจากวงจรความยากจนข้ามชั่วคน โดยเป็นโรงการที่เปิดโอกาสให้แก่

เยาวชนผู้ขาดแคลนทุนทรัพย์ หรือด้อยโอกาสให้เข้าถึงการศึกษาสายอาชีพในระดับ ปวช. และ ปวส. 3) “โครงการครูรัก(ษ์)ถิ่น” สร้างโอกาสให้แก่เยาวชนยากจนหรือด้อยโอกาสที่มีศักยภาพสูงและมีใจรักอยากเป็นครู ได้ศึกษาจนสำเร็จระดับปริญญาตรีในคณะครุศาสตร์หรือศึกษาศาสตร์ และได้รับการบรรจุเป็นครูรุ่นใหม่ในโรงเรียนพื้นที่ห่างไกลซึ่งเป็นชุมชนบ้านเกิด ซึ่งเป็นโรงเรียนที่ไม่อาจยุบหรือควบรวมได้ (Protected School) ในสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (สพฐ.) ซึ่งในปัจจุบันสามจังหวัดชายแดนใต้มีนักศึกษาคูรัก(ษ์)ถิ่นรวม 3 รุ่น (ปีการศึกษา 2563-2564-2565) ที่เมื่อจบการศึกษา จะได้รับการบรรจุจำนวน 156 คน ในโรงเรียนปลายทาง 137 แห่ง และยังร่วมพัฒนาต้นแบบสถาบันในการผลิตและพัฒนาครูรุ่นใหม่ให้ตรงตามความต้องการของบริบทพื้นที่ร่วมกับโรงเรียนและชุมชน (กองทุนเพื่อความเสมอภาคทางการศึกษา, 2564) และ 4) “โครงการพัฒนาทักษะแรงงานขาดแคลนทุนทรัพย์และด้อยโอกาส ที่ใช้ชุมชนเป็นฐาน” โดยในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนใต้ กสศ.ทำงานร่วมกับ 11 หน่วยพัฒนาอาชีพ ใช้ชุมชนเป็นฐานพัฒนาทักษะอาชีพ (Hard Skill) ควบคู่ไปกับการพัฒนาทักษะชีวิต (Soft Skill) ให้กลุ่มเป้าหมายเพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตและการประกอบอาชีพ นำไปสู่การพัฒนาเป็นผู้ประกอบการขนาดเล็กที่สามารถดึงดูดทุนทรัพยากรในพื้นที่มาใช้เพื่อออกแบบในการสร้างมูลค่าเพิ่มได้ มีกลุ่มเป้าหมายเข้าร่วมพัฒนาอาชีพ จำนวน 1,035 คน ผ่านการฝึกอบรมใน 11 หลักสูตรชุมชนเป็นฐาน (กองทุนเพื่อความเสมอภาคทางการศึกษา, 2564)

จากนโยบายการศึกษาสู่โครงการที่เป็นรูปธรรมดังกล่าวสำหรับพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ซึ่งได้รับการออกแบบเพื่อทำลายวงจรของความไม่เท่าเทียมกันทางสังคม แสดงให้เห็นว่าทั้งรัฐบาลและภาคเอกชน

ไม่ได้เน้นสนใจต่อปัญหาที่เกิดขึ้น ทั้งนี้ยังพยายามจัดการกับความไม่เท่าเทียมกันของการกระจายหลักสูตร การส่งเสริมความเท่าเทียมในการเข้าถึงการศึกษา และใช้นโยบายการศึกษาที่พิจารณาบริบททางสังคม ที่กว้างขึ้น ซึ่งเอามุมมองทางประวัติศาสตร์ และวัฒนธรรมที่หลากหลาย รวมถึงบริบทที่แตกต่างกัน ในแต่ละพื้นที่ การนำกระบวนการผลิตซ้ำทางสังคม เข้าผสมผสานกับนโยบายและการปฏิบัติจำเป็นต้อง มีความเข้าใจแบบองค์รวมว่าสถาบันและโครงสร้างทางสังคมต่าง ๆ มาบรรจบกันอย่างไร และส่วนใด ในกระบวนการผลิตซ้ำที่มีส่วนทำให้เกิดความไม่เท่าเทียมกัน นอกจากนี้ยังจำเป็นต้องมุ่งมั่นที่จะจัดการกับความไม่เท่าเทียมกันเหล่านี้ผ่านการเปลี่ยนแปลงเชิงระบบที่ให้ความสำคัญกับความเป็นอยู่ที่ดีและโอกาสที่เท่าเทียมกันของสมาชิกทุกคนในสังคม

สรุปผล และองค์ความรู้ใหม่

แนวคิดเรื่องการผลิตซ้ำทางสังคมของ Bourdieu สะท้อนให้เห็นถึงการเกิดขึ้นและคงอยู่ของรูปแบบการดำเนินชีวิตและการรับรู้ของคนในสังคม นำไปสู่การสร้างความเป็นภาพตัวแทนเพื่อแบ่งแยกกลุ่มของคนในสังคมให้แตกต่างกัน ทำให้สุดท้ายคนในสังคมรู้สึกถึงช่องว่างระหว่างกัน ทั้งในด้านการดำเนินชีวิตและการศึกษา เมื่อปัจเจกบุคคลเข้าไปอยู่ในสถานการณ์ต่าง ๆ ที่ดำรงอยู่ในพื้นที่ทางสังคมที่แตกต่างกัน ซึ่งทุนทั้งหมดสามารถเลื่อนไหลไปมาหากันได้อย่างเหมาะสม โดยเฉพาะทุนวัฒนธรรมที่ Bourdieu ให้ความสำคัญมากที่สุด คือ การศึกษา (การเรียนรู้) เนื่องจากเป็นทุนที่เกี่ยวข้องกับการเพิ่มสมรรถนะของบุคคลในการเข้าถึงทุนประเภทอื่น ๆ

ผู้เขียนมีความสนใจในแนวคิดกระบวนการผลิตซ้ำทางสังคมของ Bourdieu ในบริบทพื้นที่ในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ซึ่งสามารถอธิบายและนำมาใช้ศึกษา

ความเหลื่อมล้ำทางการศึกษาได้เนื่องจากในสังคมพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ในปัจจุบันมีหลากหลายปัจจัยที่ทำให้บุคคลสามารถเข้าถึงการศึกษาได้แตกต่างกัน โดยเฉพาะสังคมไทยที่มีการผลิตซ้ำทางสังคมที่ค่อนข้างชัดเจน ความเหลื่อมล้ำทางการศึกษาจึงมีอยู่ทั่ว ทั้งความเหลื่อมล้ำด้านการเข้าถึงการศึกษา คุณภาพการศึกษา หรือแม้แต่ทรัพยากรทางการศึกษา ที่แตกต่างจากพื้นที่อื่น ๆ ในประเทศไทย

ดังนั้นผู้เขียนจึงเสนอว่า ในการศึกษาความเหลื่อมล้ำทางการศึกษาในพื้นที่ในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ เป็นสิ่งที่ดีหากมีการนำแนวคิดเรื่องการผลิตซ้ำทางสังคมมาเป็นแนวทางในการวิเคราะห์ เนื่องจากแนวคิดนี้ค่อนข้างเป็นประโยชน์ในการวิเคราะห์ความเหลื่อมล้ำที่เกิดขึ้นในระดับโครงสร้างทางการศึกษาของสังคมไทย ที่ส่งผลต่อความเป็นอยู่และการต่อสู้ดิ้นรนของเด็กด้อยโอกาสในการเข้าถึงกระบวนการทางการศึกษา เพื่อให้เด็ก ๆ เหล่านี้มีการศึกษาที่เหมาะสม และมีความรู้ที่เพียงพอในการประกอบอาชีพต่อไปในอนาคตได้ ผู้เขียนจึงขอเสนอแนวทางในการแก้ไขปัญหาโดยมีรายละเอียดดังนี้ 1) จัดการศึกษาตามบริบทของพื้นที่ มีเป้าหมายในการทำงานเพื่อสร้างให้สามจังหวัดชายแดนภาคใต้เป็นเมืองแห่งการเรียนรู้อย่างยั่งยืน โดยสร้างโอกาสทางการศึกษาสำหรับประชาชนอย่างเสมอภาค เพื่อพัฒนาคุณภาพในการจัดการศึกษาโดยบูรณาการทำงานกับหน่วยงานทุกส่วนที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ สถาบันการศึกษาในและนอกพื้นที่ เครือข่ายทางวิชาการกับสถานศึกษาทั้งในและต่างประเทศ ตลอดจนองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นใกล้เคียง พร้อมทั้งสร้างการเรียนรู้จากวัฒนธรรมท้องถิ่น สิ่งแวดล้อมและชุมชน ตลอดจนขยายการเรียนรู้ไปยังกลุ่มเป้าหมายอื่นๆ นอกจากเด็กและเยาวชน 2) การช่วยเหลือด้านการเข้าถึงการศึกษา และทุนทรัพย์ ในการนี้จำเป็น

ต้องมีการร่วมมือกันระหว่างทางการปกครองส่วนท้องถิ่น หน่วยงานทางการศึกษา และสถานศึกษา โดยเริ่มจากการปกครองส่วนท้องถิ่นทำการสำรวจสภาพความเป็นอยู่ตามสภาพความเป็นจริง แล้วจึงประเมินความต้องการทางการศึกษาของเด็ก ส่งรายงานให้แก่อนายกเทศมนตรีในพื้นที่เพื่อจัดหมวดหมู่ของผู้เรียนว่าผู้เรียนแต่ละกลุ่มขาดแคลน และมีความต้องการทรัพยากรในการศึกษาส่วนใดบ้าง แล้วจึงส่งให้สถานศึกษาเป็นผู้ดำเนินการโดยมีหน่วยงานคอยสนับสนุนอยู่เบื้องหลัง

โดยสรุป บทความนี้ได้กล่าวถึงกรณีความไม่เท่าเทียมกันในระบบการศึกษาในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้โดยใช้ทฤษฎีกระบวนการผลิตซ้ำทางสังคมเป็นเลนส์ในการฉายภาพเพื่อเป็นพื้นฐานในการทำความเข้าใจ และอธิบายความท้าทายในการเผชิญหน้า และแก้ไขปัญหาความเหลื่อมล้ำทางการศึกษา การผลิตซ้ำทางสังคมมอบมุมมองอันทรงคุณค่าให้เราเข้าใจถึงปัญหาความไม่เท่าเทียมกันในระบบการศึกษาในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ และประเทศไทย

ที่ฝังแน่นอย่างลึกซึ้ง และมีระยะเวลายาวนาน รวมถึงนำเสนอแนวทางในการแก้ไขปัญหาความเหลื่อมล้ำทางการศึกษาในพื้นที่ กระบวนการดังกล่าวเน้นย้ำถึงความจำเป็นในการปฏิรูปที่ครอบคลุมเพื่อรื้อกลไกที่ทำให้เกิดความไม่เท่าเทียมกัน กระบวนการนี้ระบุว่าความไม่เท่าเทียมกันเป็นปัญหาทางสังคมโดยเฉพาะประเด็นเรื่องการศึกษา ที่ทุกมุมโลก หลักฐานชี้ให้เห็นว่าปัญหาความไม่เท่าเทียมกันนี้ยืดเยื้อมาเป็นเวลาช้านาน แม้ว่าจะมีนักวิจัยและมีการนำเสนอ นโยบายของรัฐบาลเพื่อพยายามแก้ไขปัญหา แต่ความไม่เท่าเทียมกันทางการศึกษายังคงมีให้เห็นกันอยู่เรื่อยมา บทความนี้ได้นำเสนอแนวคิดเรื่องการผลิตซ้ำทางสังคมและทุนสองประเภทที่ Bourdieu แสดงไว้ อันได้แก่ ทุนทางสังคม และทุนทางวัฒนธรรม แนวคิดเหล่านี้ถูกกำหนด และประยุกต์ใช้ในการวิเคราะห์ ปัญหาความไม่เท่าเทียมกันในระบบการศึกษา รวมถึงถูกนำมาใช้เพื่อตรวจสอบช่องว่างของระบบการศึกษาในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้อีกด้วย ●

เอกสารอ้างอิง

- Bourdieu, P. (1986). *The forms of capital*. In J. Richardson (Ed.), *Handbook of theory and research for the sociology of education* (pp. 241-258). Greenwood Press.
- Bourdieu, P., & Passeron, J. C. (1990). *Reproduction in Education, Society, and Culture*. Sage Publications.
- Broer, M., Bai, Y., & Fonseca, F. (2019). *Socioeconomic inequality and educational outcomes: Evidence from twenty years of TIMSS* (p. 83). Springer nature.
- Campbell, K. (2012). The Invisible Perpetrator of Inequality: Modern Conceptualizations of Social Class and Adult Education.
- Compan, P. (2020). Educational Investment Equality by Local Administrative Organizations. *Journal of Education Studies*, 47(4), 308 – 330.
- Dill, B. T., & Zambrana, R. E. (2020). Critical thinking about inequality: An emerging lens. In *Feminist theory reader* (pp. 108-116). Routledge.

- Doop, C.B.(2015). Social inequality and social stratification in US society. Routledge.
- Edward, P. St. John., & Michael, B. Paulsen. (2001). *The Finance of Higher Education: Implications for Theory, Research, Policy, and Practice*. In *The Finance of Higher Education: Theory, Research, Policy and Practice*, edited by Michael B. Paulsen and Jay C. Smart. New York, NY: Agathon Press.
- Gewirtz, S. & Alan, C. (2003). Recent Readings of Social Reproduction: Four Fundamental Problematics. *International Studies in Sociology of Education*, 13(3), 243-60.
- Gilleard, C. (2020). Bourdieu's forms of capital and the stratification of later life. *Journal of Aging Studies*, 53, 100851.
- Hanifan, L. J. (1920). The Rural School Community Centre. *Annals of the American Academy of Political and Social Sciences* 67. 130-138.
- Hogan, D. (2017). *Education and class formation: the peculiarities of the Americans*. In *Cultural and economic reproduction in education* (pp. 32-78). Routledge.
- Ikpori, E. O. (2018). Policy enactment in Nigerian secondary schools: The case of the national policy on education. *South American Journal of Basic Education, Technical and Technological*, 5(3).
- Irwin, S. (2009). Family contexts, norms and young people's orientations: researching diversity. *Journal of youth studies*, 12(4), 37-354.
- Michael, W. Apple. (2013). Between traditional: Stephen Ball and the critical sociology of education, *London Review of Education*, 11(2), 206-217.
- Muensu, J. & Vittayakorn, S. (2019). Guidelines for educational development of children with disabilities in boondocks. *Sikkhana*, 6(7), 73-90.
- Open Development Thailand. (2560). (9 กรกฎาคม 2560). เป้าหมายการพัฒนาอย่างยั่งยืน. Open Development Thailand. <https://thailand.opendevlopmentmekong.net/th/topics/sustainable-development-goals/>
- Serna, G. R. (2017). Social Reproduction and College Access: Current Evidence, Context, and Potential Alternatives. *Critical Questions in Education*, 8(1), 1-16.
- Storey, J. (1999). *Cultural Consumption and Everyday Life*. London: Arnold.
- Sullivan, A. (2002). Bourdieu and education: How useful is Bourdieu's theory for Researchers. *Netherlands Journal of Social Sciences*, 38(2), 144-166.
- Sungkaew, B., Phookpan, P. & Inchan, D. (2020). Models of Early Childhood Education Policy Development for Children of Ethnic Groups to Social Justice Building: The Case study of Special Economic Development Zone, Tak and Trad Provinces. *Journal of Social Development*, 21(2), 96–118.

- Tzanakis, M. (2011). Bourdieu's social reproduction thesis and the role of cultural capital in educational attainment: A critical review of key empirical studies. *Educate*, 11(1), 76-90.
- Thammasaengadipha, N. & Kuama, A. (2019). Dropping Out of Middle School and Labour Migration: Case Studies from the Community of Interior Decoration Contractors in Surin Province. *Journal of Social Research*, 41(1), 189 - 216.
- Weininger, E. B., & Lareau A. (2007). *Cultural capital*. The Blackwell encyclopedia of sociology.
- กองทุนเพื่อความเสมอภาคทางการศึกษา.(2564). *แก้ปมเหลื่อมล้ำทางการศึกษา 3 จังหวัดชายแดนใต้*. สืบค้นเมื่อ 12 พฤศจิกายน 2566. <https://www.eef.or.th/article-6-projects-301122/>.
- กาญจนา แก้วเทพ และสมสุข หินวิมาน. (2551). *สายธารแห่งนักคิดทฤษฎี เศรษฐศาสตร์การเมืองกับสื่อสารศึกษา*. กรุงเทพฯ: ภาพพิมพ์.
- ณัชชา ศิริธนาธร. (2561). *ทุนตามแนวคิดของปีแอร์ Bourdieu (Pierre Bourdieu) กับสื่อชุมชน*. งานประชุมวิชาการระดับชาติ ครั้งที่ 10 มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม. 1586-1589.
- ณัฐวรรธน์ หาญศรี. (2562). *ความเหลื่อมล้ำด้านการศึกษาในประเทศไทย*. *ศูนย์วิจัยธนาคารออมสิน*, 1-10.
- ณัฐธิดา เย็นบำรุง. (2558). *ทุนทางสังคมกับการพัฒนาเมืองยะลา. ใน ยุวดี คาคการณัฏ (บ.ก.), แผนนโยบายสาธารณะเพื่อการพัฒนาอนาคตของเมือง ศูนย์ศึกษามหานครและเมือง วิทยาลัยรัฐกิจ มหาวิทยาลัยรังสิต*. (น.4-5).
- ธนกร วรพิทักษ์นันท์ และศยามล เจริญรัตน์. (2565). *ผลกระทบของความเหลื่อมล้ำในการเข้าศึกษาต่อระดับอุดมศึกษาของนักเรียนไทย*. *วารสารวิจัยวิชาการ*, 5(6), 203-216.
- ธนพล สราญจิตร. (2558). *ปัญหาความยากจนในสังคมไทย*. *วารสารวิชาการ มหาวิทยาลัยอีสเทิร์นเอเซีย*, 5(2), 12-20.
- ติติ ภักฎาจารย์. (2564). *ถ้อยแถลงเพื่อเรา 99% (FEMINISM FOR THE 99%)*. สำนักพิมพ์ชอย.
- วินัย บุญลือ. (2545). *ทุนทางวัฒนธรรมและการช่วงชิงอำนาจเชิงสัญลักษณ์ของชุมชนชาวปกากะญอ*. *วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยเชียงใหม่*.
- ศราวุธ สุวรรณวรบุญ และ ชีร หฤทัยธนาสันต์. (2562). *ผล O-NET ตำบลชายแดนใต้: ต้นตอของปัญหาและทางเลือกในการจัดการปัญหา*. *วารสารวิทยบริการ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์*, 31(1), 255-269.
- สถาบันทดสอบทางการศึกษาแห่งชาติ. (2564). *ระบบรายงานผลการทดสอบการศึกษาแห่งชาติ (O-NET) ด้วยแผนที่ประเทศไทย*. สืบค้นจาก [www.service app.niets.or.th/onetmap/](http://www.service.app.niets.or.th/onetmap/)
- สำนักงานสถิติแห่งชาติ ประเทศไทย. (2566). *โครงการสำรวจสถานการณ์เด็กและสตรีในประเทศไทย พ.ศ. 2565, รายงานผลฉบับสมบูรณ์*. กรุงเทพมหานคร, ประเทศไทย: สำนักงานสถิติแห่งชาติประเทศไทย.